

VERTRAGING EN VERDIEPING IN DE OUDERENZORG

HARRY KUNNEMAN, UNIVERSITEIT VOOR HUMANISTIEK UTRECHT

Aandacht voor levensvragen in de ouderenzorg is om drie redenen van groot belang:

- Aandacht voor levensvragen van ouderen kan een belangrijke bijdrage leveren aan het terugdringen van 'consumptieve autonomie' in de ouderenzorg: d.w.z. De overmatige aandacht voor de 'eigen' wensen en voorkeuren van ouderen als een consumptieve behoefte waaraan de zorg zo goed mogelijk moet voldoen, uit respect voor hun autonomie
- Dat is zonder twijfel van belang, maar het is ook misleidend
- Levensvragen confronteren ons met de *achterkant* van het autonomiebegrip en de oppervlakkigheid van een consumptieve levenswijze

➤ **Judith Butler:** we hebben het autonomiebegrip nodig als burgers van een rechtstaat, maar autonomie is geen goede beschrijving van de existentiële realiteit van mensenlevens

- Levensvragen hangen altijd samen met de meervoudige kwetsbaarheid en aanraakbaarheid van mensen:

- a) *Lichamelijke* kwetsbaarheid en aanraakbaarheid
- b) *Relationele* kwetsbaarheid en aanraakbaarheid Die tonen zich ondermeer in de rouw over het verlies van anderen en het erotische verlangen naar anderen: die confronteren ons allebei met het feit dat we ons leven niet autonoom beheren, maar verward zijn in het leven van anderen; ons 'zelf' is met hen verstrengeld; zij lichten ons uit onze voegen en als ze dat niet doen, dan blijft ons leven kaal en ondiep
- **Butler:** "Let's face it. We're undone by each other; but if we're not, we're missing something"

➤ vanuit dit perspectief gezien verschuift het actor-begrip: van autonomie naar *autografie*: het schrijven en herschrijven van ons levensverhaal voor onszelf en voor anderen

- Ons levensverhaal is altijd al ingebed in, verstrengeld met, en vaak overschaduwd door, andere verhalen en brengt lezers en toehoorders in het spel, en daarmee ook hervertellers en herschrijvers
- Bovendien stelt het (her-)schrijven en (her-)vertellen van ons levensverhaal *morele* vragen op scherp: welke morele betekenis hebben anderen voor ons gehad en welke betekenis hebben wij voor hen gehad: Hoe zijn wij omgegaan met het appel op zorg, respect en erkenning dat verbonden is met onze gedeelde, meervoudige kwetsbaarheid en aanraakbaarheid?
- Als autograaf zijn wij schrijver van ons eigen levensverhaal, maar ook personage in en lezer/toehoorder van het levensverhaal van anderen; ons 'zelf' verschijnt hier als een netwerk van lichamelijke en narratieve relaties met anderen
- Die vertragende verwikkeling geeft kleur en diepgang

2. Aandacht voor levensvragen van ouderen is bovendien van groot belang als tegenwicht tegen het productie- en efficiency paradigma in de ouderenzorg

- Dat vormt het complement van de dominantie van consumptieve autonomie: om autonoom te kunnen consumeren moeten anderen efficiënt produceren
- De kwaliteitscirkel als embleem: plannen, uitvoeren, evalueren, bijstellen
 - Planbaarheid
 - Objectieveerbaarheid/transparantie
 - Beheersbaarheid: permanente verbetering van kwaliteit
- In het productie- en efficiency paradigma worden de trage vragen die verbonden zijn met kwetsbaarheid, eindigheid en autografie ofwel objectiveerd en beheersbaar gemaakt, ofwel verdrongen
- Instructief voorbeeld: DBC's voor geestelijke verzorging

Stelling: Aandacht voor trage levensvragen van ouderen in de zorg vereist aandacht en ruimte voor trage professionele vragen in zorgorganisaties:

- Die zijn verbonden met vragen rond macht en onderwerping, rond onverschilligheid en betrokkenheid en rond cynisme en inspiratie in het kader van het professionele handelen
- Bij het omgaan met trage professionele vragen komt onze autografie in het geding:
 - Trekken we ons als leidinggevende terug op onze positionele macht bij spanningen en conflicten?
 - Hebben we de moed om slechte leiding of onverschillige omgang met cliënten aan de orde te stellen?
 - In welke mate brengen wij het op 'present' te zijn voor cliënten en collega's?
 - Worden we cynisch van alle machtspeletjes, creëren we 'vriendjes' en vijanden, of blijven we reiken naar existentiële en morele inspiratiebronnen in ons werk?

Een professionele micro-parabel

-Context: werkgroep in het kader van een bijscholing

-Citaat: "Omdat ik bang ben er anders niet uit te komen lees ik voor uit mijn reflectieverslag. De kritische blikken die gewisseld worden zodra ik mijn mond open doe, de harde grappen, sneren. Ik geef aan dat ik dat niet meer aan kan, niet meer mee wil doen op deze manier..Mijn wens geaccepteerd te worden zoals ik ben..veilig werken met de groep en veilig leren. De reacties zijn hartverwarmend. Na een periode van stilte herkenning bij sommigen. Niet de bedoeling om het zo hard aan te laten komen.. compliment over het lef dat heb opgebracht.. Er is veel verbeterd en veranderd. We werken plezierig met elkaar. Het is goed te benoemen."

3. Het creëren van dialogische ruimte voor trage levensvragen van ouderen en voor trage professionele vragen in zorgorganisaties brengen een *andere economie* in het spel:

- > economie van de gift of het geschenk
- > daarin staan niet de ruil, het contract en de prestatie centraal, maar het geschenk van eerlijkheid, moed, aandacht, en diepgang
- > ruimte voor levensvragen van ouderen leidt tot een omkering van de professionele dienstverleningsrelatie
- > in plaats van het zo efficiënt mogelijk voldoen aan consumptieve vraag, dankbaarheid, respect en verwondering wanneer iemand ons betreft in haar autografie en toelaat tot haar eigen trage vragen, haar behoedzaam zoeken naar zin en de slotsom over het leven waartoe zij komt
- > Uitnodiging om zelf te participeren in de economie van de gift: gehoor geven aan het appel van de ander
- > vrijwillige, verrijkende existentiële wederkerigheid in plaats van contractuele ruilrelaties

Tot slot: hoe maken we het hard?

- > De verschuiving van consumptieve autonomie naar relationele autografie en van het productie- en efficiency paradigma naar een economie van de gift, brengt ook een omkering met zich mee van de gebruikelijke invulling van 'hard' en 'zacht'
- > Existentieel en moreel gezien in het streven trage vragen te beheersen of te verdringen nogal 'soft'
- > Omgekeerd getuigen het onder ogen zien van eindigheid, het aangaan van relationele en autografische verwikkeling, het gehoor geven aan het appel van de ander van existentiële moed en 'hardheid'
- > Daarbij wens ik u veel wijsheid, geduld en inspiratie toe!